

Новітня історія України

УДК 94(470+571):338.434 «1917»

С. В. Корновенко, Ю. Г. Пасічна

АГРАРНЕ ПИТАННЯ ЗА ТИМЧАСОВОГО УРЯДУ: ФІНАНСОВИЙ СКЛАДНИК

Статтю присвячено аналізу різних підходів фінансування аграрної реформи Тимчасового уряду в 1917 р. Досліджено надбання стосовно можливого фінансового вирішення аграрної проблеми в Росії, наведено математичні розрахунки. Доведено підтвердження намірів Тимчасового уряду вирішити аграрне питання в Росії в 1917 р.

Ключові слова: аграрне питання, Тимчасовий уряд, фінансування аграрної реформи.

Постановка проблеми. У сучасних соціально-економічних реаліях проблема формування ринку земель сільськогосподарського призначення є особливо актуальною. Визначення можливих наслідків від зняття мораторію на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення та пошук оптимального варіанту подальшого реформування земельних відносин в Україні – питання, які потребують вирішення сьогодні. Тому актуальним є звернення до вивчення історичного досвіду з вирішення схожих питань, зокрема за Тимчасового уряду.

Прийшовши до влади Тимчасовому уряду довелося вирішувати актуальні тогочасні соціально-економічні проблеми. Однією із них була аграрна. Над її вирішенням працювали як Головний земельний комітет і Ліга аграрних реформ, так і вчені, спеціалісти-аграрники тощо. Представники різних політичних партій після активізації селянських виступів навесні 1917 р. також звернулися до перегляду аграрного складника програмних положень. Всі вони пропонували різні шляхи вирішення аграрного питання в Росії в 1917 р. У вирі ідей націоналізації, соціалізації, муніципалізації, принципів дотримання загальнодержавних інтересів, відчуження церковних, кабінетських та монастирських земель, конфіскації господарств поміщиків, політики переселення та регулювання роботи органів місцевого самоврядування мало хто із них звертав увагу на фінансову спроможність держави втілити всі ідеї в життя та задовольнити інтереси як держави, так і селянства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, співзвучні з обраною нами для вивчення темою, науковцями майже не вивчалися. Лише побіжно до них зверталися такі дослідники, як П. Першин [8; 9], Т. Осіпова [6], Н. Огановський [5].

Мета. Автори статті ставлять за мету проаналізувати підходи фінансистів, учених, представників різних політичних партій тощо щодо фінансового складника аграрної реформи Тимчасового уряду.

Виклад основного матеріалу. Тимчасовий уряд розумів важливість вирішення фінансового складника аграрної реформи. Поштовхом до звернення уваги на фінансовий складник аграрного питання Тимчасовим урядом стала діяльність I Всеросійського з'їзду селянських депутатів. Тимчасовий уряд прагнув залучитися підтримкою I Всеросійського з'їзду селянських депутатів у цьому питанні [1]. Під час засідання I Всеросійського з'їзду селянських депутатів представники від Тимчасового уряду пообіцяли розробити законопроект аграрної реформи, заборонити купівлю-продаж землі тощо.

17 травня 1917 р. міністр юстиції П. Переверзев здійснив спробу втілити цю обіцянку в життя. Він телеграфно направив нотаріусам заборону здійснювати будь-які операції, пов'язані з купівлею-продажем землі. Це рішення викликало незадоволення в поміщиків. У своїх зверненнях до уряду вони висловили погрозу призупинити платежі в банках по зак-

ладним, оплати податків чи зборів із землі. Такий крок міг спричинити зупинку оплати купонів банками і втрати власниками капіталу. Заяви поміщиків викликали ланцюгову реакцію виявлення незадоволення ситуацією банками. Представники банків пояснювали проблему так. Значна площа поміщицьких земель була закладена в банках під мільйони карбованців. Землевласники щорічно виплачували по закладним більше 300 млн крб [9, 302]. Банки погрожували Тимчасовому уряду перекласти виплати поміщиків по закладним на державу. Тимчасовий уряд, зрозуміло, не мав таких коштів. Тому 23 липня 1917 р. Міністерство юстиції телеграфно скасувало заборону купівлю-продаж землі [9, 302].

На підставі аналізу тогочасних джерел, заявлені пропозиції стосовно вирішення фінансового складника аграрної реформи в Росії в 1917 р. умовно об'єднуємо в такі групи: 1) проведення аграрної реформи за рахунок держави; 2) проведення аграрної реформи за рахунок селян; 3) рівний поділ фінансових витрат.

Прихильником того, щоб всі витрати пов'язані із аграрною реформою взяла на себе держава, були О. Чаянов, М. Огановський. О. Чаянов вважав, що відчуження земель повинне здійснюватися державою в борг, погашення якого відбуватиметься протягом 50–100 років. Така пропозиція була небездоганна. Землі, які перебували у приватному користуванні, у більшості випадків були закладені в державних і приватних банках. Зважаючи на це, згідно з законом, належали не власникам, а вкладникам земельних банків, власникам закладних листів. Відмова ж держави у виплаті земельного боргу могла призвести до фінансової кризи [11, 59]. Сума, яку повинна була сплатити держава за відчуження землі, становила 5,5 млн крб. [11, 60]. Таким чином, ідея безоплатного відчуження критикувалася і не могла мати права на існування. Тому потрібно було шукати вихід із ситуації. До 50 млн крб. боргу держави, який накопичився в результаті війни, додалось 5–6 млн крб. за виплату при відчуженні земель. Зважаючи на таке, О. Чаянов запропонував: власник землі отримує від держави боргове зобов'язання на суму, що відповідає не ринковій, а дійсній вартості землі й у майбутньому щорічно отримує відсотки від погашення. Строк погашення розтягується на 50–100 років [11, 61]. Зрозуміло, що держава в такий спосіб уникла б фінансової кризи і соціального вибуху, але власник землі опинявся в дуже не вигідному для себе становищі.

М. Огановський зробив спробу визначити, скільки державі коштуватиме проведення аграрної реформи. Він прорахував оплатну конфіскацію приватновласницьких земель. Його логіка зводилася до такого. 450 млн крб орендних платежів плюс 75 млн крб. Селянському банку. Однак окрім цих виплат були ще й інші. Ще плюс 75 млн крб. за надільні землі. Таким чином, приватновласницькі землі були придбані на суму більше 2 млн крб. у рік. Скупка земель почалася, на думку М. Огановського, із 1861 р. За 50 років вартість приватних володінь досягла 15 млрд крб. [5, 10]. Станом на 1917 р. вона дорівнювала 100 млрд крб. [5, 11]. Для бюджету держави такі витрати були непосильні.

Активний учасник обговорень аграрного реформування 1917 р. М. Макаров на III з'їзді Ліги аграрних реформ 21 листопада 1917 р. виступив за покладання витрат, пов'язаних із проведенням аграрної реформи, на селянина. Він був прихильником купівлі-продажу землі. На думку М. Макарова, землю не можна вилучати із товарного обігу. У такому випадку землі концентруються в руках власників, що в майбутньому може призвести до аграрної кризи [10, 41]. Водночас потрібно вжити всіх необхідних заходів, щоб ціна на землю штучно не зросла. Інакше країні знову загрожує аграрна криза [10, 42]. Перед державою постає завдання встановити ціну на землю за умови її купівлі-продажу, а також здачі в оренду.

Таким чином, М. Макаров вважав, що держава немає змоги, беручи до уваги історичні умови, взяти на себе можливість фінансування аграрної реформи. Вона повинна виступити в ролі регулятора встановлення ціни на купівлю-продаж землі та орендних цін у розумних межах, не допустивши спекуляцій. Це дасть змогу селянству самостійно піклуватися про забезпечення себе земельними наділами, вбереже від зосередження землі в руках власників та спекулянтів і матиме позитивний вплив для держави. За таких обставин аграрна криза залишиться лише можливим негативним варіантом. Тобто, відбудеться дотримання принципу: задоволення інтересів кожного із урахуванням загальнодержавних потреб. Однак погляди та ідеї М. Макарова вже не мали шансу втілитися в життя, оскільки владу Тимчасового уряду було повалено.

До проблеми фінансування аграрної реформи звертався А. Зак. Він пропонував провести відчуження 40 млн дес. по вартості 150 крб. Виходила сума у розмірі 6 млрд крб. [2]. Ця сума, на його думку, була применшеною, оскільки покривала лише загальну заборгованість землевласників. А. Зак виключав безоплатну конфіскацію. Він вважав, що це призведе до порушення устрою держави, який ґрунтувався на основах приватної власності [9, 34].

Прихильником рівного поділу витрат на аграрну реформу був І. Мозжухін. На його переконання конфіскація негативно вплине на економіку держави. Вона передусім зумовить банкрутство тих осіб, що мали закладні листи. Потім знищення цінностей майже на 6 млрд крб. призведе до краху земельних банків, згодом черга дійде і до держави, яка втратить 2,3 млрд крб. Крах державних банків зумовить занепад комерційних банків, багатьох комерційних фірм [4, 58]. Беручи це до уваги, І. Мозжухін був прихильником відчуження земель за плату. Принципи відчуження земель повинні були встановити Установчі збори, а земельні комітети провести необхідні підготовчі заходи [4, 60]. Насамперед земельні комітети повинні були вирішити правові аспекти аграрної реформи: «1) хто має право отримувати землю; 2) визначення земельної норми; 3) умови, на яких можливе наділення землею; 4) правові форми, в яких будуть існувати земельні відносини» [4, 61]. І. Мозжухін пропонував свій варіант почергового отримання землі, встановлення трудової та споживчої норм для наділення селянства земельними наділами.

Щодо фінансового складника аграрних перетворень, І. Мозжухін вважав, що з цієї ситуації є кілька виходів. По-перше, оплату може взяти на себе держава. По-друге, відчуження землі можна здійснити безоплатно. І, насамкінець, І. Мозжухін розглядав і третій варіант, так звану проміжну форму – розподіл суми виплати порівну за землю між державою та особами, що отримували землю [4, 63].

У поглядах І. Мозжухіна ми бачимо третій шлях перетворень. Оплата державою всіх необхідних витрат могла загрожувати великими збитками. Безоплатний перехід земель міг призвести до банкрутства. Рівний розподіл виплат був оптимальним виходом із ситуації. Потрібно було лише вдосконалити його, щоб виплати не стали кабальними умовами для селянства і не завдали великих фінансових збитків державі.

За підрахунками І. Мозжухіна, розподілу підлягало 40 млн дес. землі [4, 55]. Якщо говорити про суми, що підлягали виплаті, то дослідник називав такі цифри. Беручи за основу довоєнні оцінки Дворянського банку, виплати за одну десятину становили 100 крб. Отже, держава повинна була виплатити орієнтовно 5–6 млрд крб., що становило б 200–250 млн крб. щорічних виплат [4, 64].

І. Мозжухін, як і З. Кеценеленбаум, прийшов до висновку, що, враховуючи борг держави у 55 млрд крб., доданий до нього борг у 6 млрд крб. за вирішення аграрного питання відчутно не позначиться на економіці держави. До того ж, спеціаліст вважав, що аграрні витрати можна покласти на плечі заможних верств населення. Також І. Мозжухін не відкидав можливих допоміжних аграрних витрат Тимчасового уряду. Однак точних підрахунків щодо цього не наводив.

З. Кеценеленбаум [3, 38] запропонував шлях реалізації аграрної реформи, навівши реальні цифри і прорахувавши фінансові можливості країни. Він вважав, що реформа не повинна суперечити економічному розвитку країни. Під час аграрної реформи населенню необхідно надати право вільно визначати та обирати ту форму землеволодіння, яка його найбільше влаштує [3, 4]. Відчуження землі та наділення нею працюючого населення має здійснюватися на платній основі [3, 7]. Аграрна реформа, на його переконання, представляла собою широкомасштабні заходи. Основними її складниками були такі: відчуження приватновласницьких земель, передача їх у користування працюючому населенню із організацією колонізації (переселення населення), проведенням меліоративних робіт, надання різної матеріальної допомоги населенню [3, 7–8]. За його підрахунками, кількість землі у селян зросла, порівняно із попередніми роками, але чисельність населення, яке бажало отримати земельні ділянки, також зросла. Селянство пережило скрутні часи, його соціально-економічне становище не покращилося, а революційні події внесли додаткову деструкцію. Якщо навіть враховувати, що у приватному користуванні перебуває значна кількість землі, то необхідно брати до уваги родючість цих угідь [3, 8]. Отже, для ефективного проведення аграрної реформи,

на думку З. Кеценеленбаума, необхідно реалізувати такі заходи: «1) фінансування викупу приватновласницьких земель; 2) фінансування устаткування селянства на нових землях; 3) фінансування меліоративних робіт; 4) фінансування агрокультурних заходів і заходів з покращення селянського господарства» [3, 10–11].

На переконання З. Кеценеленбаума, відчуженню підлягало 50 млн дес. землі. Дотримуючись положення про оплатне відчуження земель, опираючись на попередні підрахунки Н. Кутлера, З. Кеценеленбаум виводив такі обрахунки. У 1906–1907 рр. середня ціна в 46 губерніях Європейської Росії становила 79 крб. за десятину. Таким чином, державі довелося б заплатити 4,05 млрд крб. [3, 12]. У 1913 р. середня ціна з дес. зросла до 91 крб. За таких умов за відчуження 50 млн десятин приватновласницьких земель державі довелося б виплатити 4,55 млрд крб. [3, 13]. Війна принесла нові зміни в усі сфери життя країни. Насамперед вона позначилася знеціненням карбованця. Встановити стабільну ціну за одну дес. до кінця війни було складно. Орієнтовно станом на 1917 р. вартість 1 дес. могла становити 132 крб. [3, 17]. Отже, оплата державою відчужених 50 млн десятин могла обійтися їй у суму більше 6 млрд крб. [251, 18].

Сплачуючи за відчужені землі, держава наражалася на нові проблеми. Окремі з відчужуваних земель перебували в іпотечній заборгованості. За підрахунками фінансиста, іпотечна та інші види заборгованості становили 2,5 млрд крб. Їх теж повинна була виплатити держава [3, 19–20]. Ті, землі, що були закладені за борги, З. Кеценеленбаум пропонував передати державі. Для Дворянського банку це не складало ніякої проблеми. Його цікавили лише виплати, а не те, кому належать земельні наділи, за які відбуваються виплати. По-іншому складалася ситуація з акціонерними банками. Вилучення в них іпотечних земель призводило їх до банкрутства [3, 20]. З. Кеценеленбаум пропонував два шляхи вирішення проблеми: «1) обміняти закладні листи приватних власників на відповідні листи будь-якого іншого державного банку; 2) використати досвід Селянського банку, який у схожих ситуаціях переводив на себе борги приватних банків за обов'язкової умови вносити у відповідні терміни погашення» [3, 21]. Тому, якщо держава виплачуватиме по закладних листах, ці 2,5 млрд крб. обійдуться їй у 125 млн крб. щорічно [3, 23]. Якщо із 2,5 млрд крб., що підлягали виплаті за борги, ще можна було знайти вихід, то із 2,5 млрд крб., які держава повинна була виплатити відразу на руки, були проблеми. Ці виплати коштуватимуть державі 150–175 млн крб. на рік [3, 24]. Таким чином, із державної казни на фінансування аграрної реформи йтимуть щорічні виплати на суму 275–300 млн крб. [3, 24].

З. Кеценеленбаум зазначав, що державний борг країни на 1917 р. становить 42 млрд крб. До кінця війни ця цифра може зрости до 50–60 млрд крб. Тому додана до боргу сума у розмірі 6 млрд крб. для фінансування аграрного питання здається не такою і значною, економіку держави вона не зруйнує [3, 25].

Однак це не всі фінансові труднощі, що могли виникнути під час проведення аграрної реформи. По закінченню викупу держава повинна буде виплачувати щорічно за старими і новими закладними до 300 млн крб. Якщо 100 млн крб. держава візьме на себе, оскільки це будуть виплати за відчуження лісів, то ким здійснюватимуться виплати по 200 млн крб. залишалося невирішеним [3, 25–26]. Окрім того, держава повинна була також виплатити 2 млрд крб. на покращення нових земель та підтримку переселенців [3, 29].

Отже, З. Кеценеленбаум провів ґрунтовний аналіз можливого варіанта фінансування аграрних змін у країні. Його позиція ґрунтувалася на досвіді попередніх досліджень. Він показав можливі шляхи вирішення фінансових проблем аграрної реформи. На нашу думку, погляди та фінансові прорахунки З. Кеценеленбаума на другому з'їзді Ліги аграрних реформ були найбільш практичними. Дослідник не просто висловив погляди про те, яким чином провести аграрні зміни в країні, а й фінансово прорахував та довів спроможність Тимчасового уряду провести ці реформи. Якщо до цього моменту коаліційний уряд міг сумніватися у здатності втілити аграрні зміни в життя, то дослідження З. Кеценеленбаума показали, що, попри складну соціально-економічну, суспільно-політичну ситуацію, фінансово держава може собі дозволити кардинальні зміни без збитків.

Ми вважаємо, що погляди та фінансові розрахунки дослідників не були оцінені коаліційним урядом. Селянські виступи навесні 1917 р. показали Тимчасовому уряду не тільки

складну аграрну ситуацію в країні, але й налаштованість селянства боротися за свої права. Декларація від 6 травня 1917 р. передбачала лише підготовку законопроектів. Травень 1917 р. позначився гострими, радикальними селянськими виступами. Враховуючи їх, коаліційному урядові необхідно було переглянути концепцію аграрної реформи. Необхідність проведення тимчасовим урядом заходів, спрямованих на вирішення аграрного питання, не піддається сумніву. Втілення фінансових розрахунків могло не тільки зупинити селянські виступи, а й стати першими кроками на шляху вирішення аграрної проблеми.

Висновки. Тимчасовий уряд розумів важливість вирішення аграрної проблеми. Він розглядав різні можливі шляхи, працював над розробкою законопроектів, визначення принципів та основ проведення аграрних змін у державі. Одним із важливих аспектів аграрних перетворень було фінансування реформи. До його розгляду залучалися вчені, спеціалісти-фінансисти тощо. У їх поглядах були як розбіжності, так і спільні ноти. Однак всі вони вважали фінансове вирішення аграрного питання посильним для держави. Вирішення аграрної проблеми було фінансово можливим. І його втілення в життя не загрожувало Росії економічною кризою. Звернення дослідників, науковців, фінансистів до цієї проблематики й їхні розрахунки доводять наміри Тимчасового уряду провести ряд підготовчих заходів, що заклали б основу для проведення аграрних змін Установчими зборами.

Список використаної літератури

1. Бундак О. Реанімація чи створення Всеросійського селянського союзу в 1917 р. / О. Бундак // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : наук. записки Рівненського держ. гуман. ун-ту. – Рівне, 2012. – Вип. 23. – С. 376–285.
2. Зак А. Финансирование аграрной реформы / А. Зак. – Петроград : тип. ред. период. изд. М-ва фин., 1917. – 57 с.
3. Кеценеленбаум З. ... Финансовая сторона аграрной реформы / З. Кеценеленбаум. – М. : Универсальная библиотека, 1917. – 33 с.
4. Мозжухин И. Аграрный вопрос в цифрах и фактах действительности / И. Мозжухин. – М. : Универсальная библиотека. – 1917. – 90 с.
5. Огановский Н. Прошлое и настоящее земельного вопроса (Докл. Всерос. Сонету крестьян. депутатов) / Н. Огановский. – Петроград : Всерос. Совет крестьян. деп., 1917. – 24 с.
6. Осипова Т. Классовая борьба в деревне в период подготовки и проведения Великой Октябрьской социальной революции / Т. Осипова. – М. : Наука, 1974. – 351 с.
7. Основные вопросы аграрной реформы на 2-м Всероссийском съезде Лиги аграрных реформ. – М. : Универсальная библиотека, 1917. – 48 с.
8. Першин П. Аграрная революция в России: Ист.-экон. Исследование : в 2 кн. / П. Першин. – М. : Наука, 1966. – Кн. 1. От реформы к революции. – 490 с.
9. Першин П. Нариси аграрної революції в Росії / П. Першин. – К. : АН УРСР, 1959. – 420 с.
10. Природа крестьянского хозяйства и земельный режим. Труды III Всероссийского съезда Лиги аграрных реформ. Доклады А. В. Чаянова, Н. П. Макарова. – М. : Издание Серии С, 1918. – 48 с.
11. Чаянов А. Что такое аграрный вопрос? – М. : АО «Универсальная библиотека».

References

1. Bundak, O. (2012). *Reanimation or creation of the All-Russian Peasant Union in 1917*. Current Problems of the National and World History: Sciences. notes of the Rivne state humane un-th. Rivne, 23, 376–285 (in Ukr.).
2. Zak, A. (1917). *Financing of Agrarian Reform*. Petrograd : type. Ed. period ed. I am a Finn. 57 (in Russ.).
3. Ketsenelenbaum, Z. (1917). ... *The financial aspect of agrarian reform*. M.: Universal Library, 33 (in Russ.).
4. Mozzhukhin, I. (1917). *Agricultural Question in Figures and Facts of Reality*. M.: Universal Library, 90 (in Russ.).
5. Oganovsky, N. (1917). *The Past and Present Land Issue (Doctor of All-Russian Sonnets, Peasants' Deputies)*. Petrograd: Vsros. Council of peasants. dep., 24 (in Russ.).
6. Osipova, T. (1974). *Class struggle in the village during the preparation and holding of the Great October Social Revolution*. M.: Science, 351 (in Russ.).
7. *The main issues of the agrarian reform at the 2nd All-Russian Congress of the League of Agrarian Reforms*. (1917). M.: Universal Library, 48 (in Russ.).
8. Pershin, P. (1966). *Agrarian revolution in Russia: East-econ. Study*: in 2 books. M.: Science, Kn. 1. From reform to revolution, 490 (in Russ.).
9. Pershin, P. (1959). *Essays on the agrarian revolution in Russia*. K.: The Academy of Sciences of the USSR, 420 (in Russ.).
10. The nature of the peasant farm and the land regime. Proceedings of the Third All-Russian Congress of the League of Agrarian Reforms. Reports by A. V. Chayanov, N. P. Makarov. (1918). M.: Edition of Series C, 48 (in Russ.).
11. Chayanov, A. (1917). *What is an agrarian question?* M.: JSC «Universal Library» (in Russ.).

Abstract

Kornovenko S., Pasichna Y. The agrarian question under the Provisional Government: financial component.

Introduction. One of the most current problems in the modern socio-economic environment is the formation of agricultural land markets. Therefore, the examination of the historical experience of agrarian reforms, in particular of the Provisional government, acquires social and practical significance. Various scientists, agrarians, representatives of different political parties worked on the drafting of agricultural bills in the Provisional government. The need to solve agrarian problem was intensified by the social and political activity of the peasantry. The problem of adoption of the financial component of the agrarian reform became one of the most influential in the process of changes at that time.

Purpose. The aim of the authors of the article is to analyze the attitudes of financiers, scientists, representatives of different political parties, etc, regarding the financial component of the agrarian reform of the Provisional government.

Results. The provisional government did not attempt to change the agrarian system of the state. The purpose of its activities was conducting preparatory activities for the reform. However, the strengthening of social and political activity of the peasantry and views of the representatives of the government who represented the interests of certain political parties on the solution of the agrarian problem provided the impetus for the actions of the Minister of Justice (P. Pereverziev). By its decree, he forbade the purchase and sale of the land. It caused a sharp reaction among the landowners and banks. The agrarian situation had deteriorated to such an extent that the state was unable to cope.

The government representatives, scientists, financiers were talking out loud about the need to find financial solutions to the agrarian problems. The issue was controversial and ambiguous. Each of these had proposed its own versions. O. Chaianov, M. Ohanovskiy, M. Makarov had approached the problem in the context of the representation of agrarian bills.

Particularly noteworthy are the study of Z. Ketsenelenbaum and A. Zack. They provided detailed financial calculations of possible agricultural changes in the state. The financiers have considered various solutions to the agrarian problem in Russia and strengthened them with mathematical calculations, showing that Russia's spending on agricultural changes would not lead to economic crisis. The agrarian expenditure compared to public debt, the growth of which was caused by military events, the researchers calculated so that the State Treasury would have incurred no losses.

Conclusion. The impetus for scientists, financiers, agrarian specialists, etc, in calculations in the agrarian reform was the strengthening of social and political activity of the peasantry and the attempts of the Provisional government to introduce a provision prohibiting the sale of land in the agrarian bills. The results of the financial component of the agrarian problem revealed not only the financial ability of the state to undertake agrarian reform, but also proved that its implementation would not lead to the agrarian crisis.

Keywords: the agrarian question, the Provisional Government, financing of agrarian reform.

Одержано редакцією 10.07.2017
Прийнято до публікації 5.10.2017

УДК 94 (477):(477:48)«1920—1922»

Ю. В. Голубнича-Шленчак

ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ІНТЕРНОВАНИХ ВОЯКІВ АРМІЇ УНР У ТАБОРІ ВАДОВИЦІ (1921—1922 рр.)

Протягом листопада 1920 р. Армія УНР вела жорстокі бої на теренах України, стримуючи тиск більшовицьких частин. Але 21 листопада 1920 р. вона була змушена з боями відступити за р. Збруч, після чого особовий склад Військ УНР був інтернований польською владою. Постала важлива проблема піднесення морально-бойового духу вояків, рішенням якої стало впровадження культурно-освітньої діяльності у таборах. За сприяння Головного Отамана Військ УНР С. Петлюри, командуванням інтернованих українських військ у таборах, у тому числі і у таборі Вадовиці, було розпочато видання цілої низки громадсько-політичних, військово-фахових, галузевих, сатирично-гумористичних газет і журналів.

Ключові слова: преса, Вадовиці, Армія УНР, інтерновані, видавнича діяльність, Польща, табір.

Постановка проблеми. Опинившись у тяжких умовах інтерновані потребували не лише матеріальної підтримки, а й психологічної. Основним засобом для подолання духовної кризи мала стати культурно-освітня робота у таборах, одним із важливих інструментів якої була видавнича діяльність. Таборова преса стала сполучним компонентом між інтернованими. Вона виконувала інформативну, комунікативну, культурно-освітню, патріотично-виховну функції.

Аналіз останніх досліджень. Найвагомий внесок у наукову розробку проблеми зробили сучасні українські історики І. Срібняк, Н. Сидоренко, М. Павленко, О. Фуртес. Серед польських дослідників слід виділити праці О. Вішки, З. Карпуса, О. Колянчука.

Мета статті на основі комплексного аналізу архівних та опублікованих джерел і наукової літератури дослідити видавничу діяльність інтернованих вояків Армії УНР у таборі